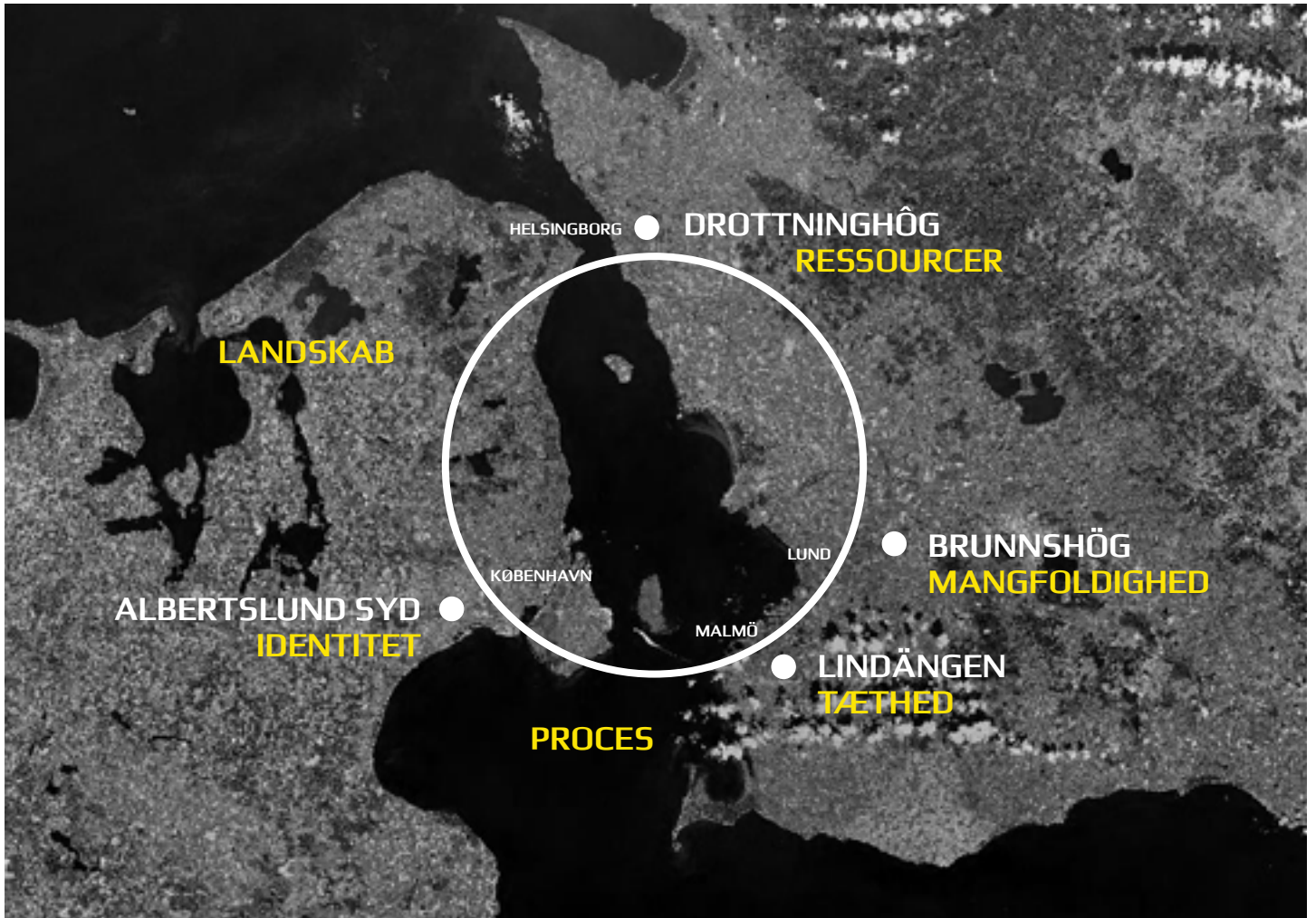

SOUND SETTLEMENTS

1. SOUND SETTLEMENTS	3
HJEMMESIDEN	3
2. CASES	4
DROTTNINGHÖG I HELSINGBORG	4
BRUUNSHÖG I LUND	6
LINDÄNGEN I MALMØ	8
ALBERTSLUND SYD I ALBERTSLUND	10
3. BEST PRACTICE	13
SØNDERGÅRDSPARKEN NORD FOR KØBENHAVN	13
FREIBURG	13
RIESELFELD I FREIBURG	14
VAUBAN I FREIBURG	14
CITÉ MANIFESTE I MULHOUSE	15
TOUR BOIS LE PRÊTRE I PARIS	15
GYLDENRISPARKEN I KØBENHAVN	16
HOVSJÖ I SÖDERTÄLJE VED STOCKHOLM	17
4. TOOLS	18
BEGREBER OG MODEL	19
IDENTITET	20
LANDSKAB	21
RESSOURCER	23
TÆTHED	24
MANGFOLDIGHED	25
PROCES	26
5. PARTNERE	28
FORSKERGRUPPEN	28
REPRÆSENTANTER FOR KOMMUNERNE	28
6. KONTAKT	29

1. SOUND SETTLEMENTS

Sound Settlements er et tværfagligt dansk-svensk samarbejdsprojekt fra 2010-13 medfinansieret af Interreg IV A. Målet er at bidrage til udviklingen af bæredygtige bydele og bebyggelser i Øresundsregionen og at skabe et regionalt netværk af aktører, som arbejder med bæredygtig byudvikling. Det har vi bl.a. gjort igennem seminarier og workshops, hvor erfaringer er præsenteret, og ved at besøge eksempler på best practice, som viser mangfoldigheden af synspunkter og forslag til udformning af bebyggelser, transport og beslutningsprocesser. I projektet har vi fulgt udviklingen i fire cases. Tre af områderne, Albertslund Syd i Københavns omegn, Drottninghög i Helsingborg og Lindängen i Malmö er midt i en omfattende fornyelsesproces, hvor målet er at gøre dem mere miljømæssigt, økonomisk og socialt holdbare. Det fjerde område, Brunshög i Lund, er en ny bydel under planlægning. I projektet deltager forskere fra Lunds universitet, Institutet för hållbar utveckling på Malmö högskola, Kunstakademiets Arkitektskole i København og Statens Byggeforskningsinstitut ved Aalborg universitet. Medvirkende kommuner er Helsingborg Lund, Malmö og Albertslund.

HJEMMESIDEN

Målet med denne hjemmeside er at skabe et forum, hvor erfaringer fra Sound Settlements fortsat kan udbygges og udvikles. På hjemmesiden finder du projektets vigtigste resultater, og den er åben for projektdeltagernes opdatering. Den indeholder information om de fire cases, et forslag til tools og eksempler på best practice.

'Cases' indeholder beskrivelser af de fire case bebyggelser og befolkning samt strategier, tools og scenarier for bebyggelsernes fornyelse og planlægning. 'Tools' er et værktøj, som vi har udviklet for at strukturere erfaringer fra projektet og kombinere temaer i bæredygtigheden som identitet, landskab, ressourcer, tæthed og mangfoldighed med forskellige skalaer i bylandskabet – bydel, bebyggelse og bygning. Her beskrives også erfaringer fra casenes proces: hvordan er planlægningen organiseret og hvordan træffes beslutningerne? 'Best practice' indeholder eksempler på bydele og boligområder, som er planlagt eller fornyet med målet om at gøre dem bæredygtige. Flere af eksemplerne er hentet i Tyskland, Schweiz og Frankrig, men der er også et svensk og et dansk eksempel.

2. CASES

I projektet har vi fulgt udviklingen i fire cases. Tre af områderne, Albertslund Syd i Københavns omegn, Drottninghög i Helsingborg og Lindängen i Malmö er midt i en omfattende fornyelsesproces, hvor målet er at gøre dem mere miljømæssigt, økonomisk og socialt holdbare. Det fjerde område, Brunnshög i Lund, er en ny bydel under planlægning. I projektet deltager forskere fra Lunds universitet, Institutet för hållbar utveckling på Malmö högskola, Kunstakademiets Arkitektskole i København og Statens Byggeforskningsinstitut ved Aalborg universitet. Medvirkende kommuner er Lund, Malmö, Helsingborg og Albertslund.

DROTTNINGHÖG I HELSINGBORG

Der er en omfattende omdannelse af Drottninghög under planlægning. Bebyggelsen er udpeget som model for omdannelser i de kommende år af 8 boligområder i Helsingborg kommune – alle opført i 1965-75 med typiske træk fra Millionprogrammets store bebyggelser. Drottninghög er opført i byens vækstzone fra 1960'erne lige udenfor bykernen – 2,7 km fra Knutpunktet og tæt på parkområderne Frederiksdal og Barnens Skog. Bebyggelsen er ikke arkitektonisk markant, men bebyggelsen har gode boliger og ligger i et smukt, kuperet landskab, med friluftsbad og "eget" butikstov, kirke, skole og kulturelle funktioner. I dag er bebyggelsen slidt og ikke særlig attraktiv, selv om den ligger centralt i Helsingborg og har lys og luft. Boligerne er meget ensartede, og det er vanskeligt at skabe et generationsskifte, der kan give nye kræfter og dynamik. Torvet og butikkerne kan ikke klare sig i konkurrencen med nye centre og dagligvarebutikker. Der er pres på kommunen, som ejer bebyggelsen, for at forny og udnytte potentialer, som beliggenheden, de rekreative arealer, boliger og beboere byder på. Omdannelsen er afgørende for et positivt syn på udvikling i et større byområde i det østlige Helsingborg.

BEBYGGELSEN

Drottninghög er et ret homogent område, hvor alle boliger er lejeboliger i 3 etages længehuse opført sidst i 1960'erne. Området afgrænses af tre veje, som danner kraftige, fysiske barrierer. Først og fremmest Vasatorpsvägen opleves som en kraftig barriere i områdets sydlige kant. Vejen er lang og bred og krydses kun på et enkelt punkt. Drottninghög er opdelt i tre delområder, Blå-, Grön- och Rökulla, som alle har deres egne indkørsler fra de omgivende veje. Lokalvejene er blinde og ender i vendepladser. Drottninghög er en grøn bebyggelse med en bilfri del midt i området. Her ligger et offentligt friluftsbad med brugere fra hele Helsingborg. Centralt i Drottninghög ligger Drottninghögsskolan med 0.-6. klasse og en kirke, som tilhører svenska kyrkan. I den sydlige del op til Vasatorpsvägen ligger områdets centrum med bibliotek, et lille supermarked, et par restauranter, bageri m.m. Der ligger også et dagcenter og plejeboliger i bebyggelsen. I naboområdet ligger en stor ICA og en Lidl. En City Gross åbnes i nær fremtid i nabolaget. Nord og syd for Drottninghög ligger Dalhem med boligbebyggelse i blandet skala samt Fredriksdal med etageboliger i ca. 4 etager.

BEFOLKNINGEN

Der bor ca. 3.000 mennesker i Drottninghög, hvoraf næsten 43 % er børn og unge under 25 år. 70 % af beboerne i Drottninghög har udenlandsk baggrund, en stor andel i forhold til det øvrige Helsingborg. Arbejdsløsheden i bebyggelsen er stor sammenlignet med Helsingborg som helhed, mens den gennemsnitlige indkomst og uddannelsesniveaet er lavt. Drottninghög har et sygdomsindeks på 47 overfor Helsingborgs gennemsnit på 27,5 – betydeligt højere blandt kvinder end mænd. Studier og interview gennemført i de seneste år blandt beboere i Drottninghög viser, at befolkningen overvejende trives i bebyggelsen. Fællesskabsfølelse, mangfoldighed og det grønne fremhæves som det bedste. Derimod er der mange, som ikke er stolte over områdets image udadtil, og mediernes billede af Drottninghög er negativt. Der rapporteres ofte om bilbrande og hærværk. Dette har bidraget til et negativt syn på området udefra, og bebyggelsen vurderes som en af de mindst populære boligområder af Helsingborgs indbyggere.

STRATEGI

Planen har tre nøglebegreber: *At åbne, at koble og at fortætte*. De eksisterende, store parkeringsarealer foreslås afløst af p-huse. Arealerne omdannes til byggefelter for nye boligtyper og andre funktioner omkring et bymæssigt og grønt gaderum, og der foreslås gennembrud med en ny kollektiv trafiklinje evt. sporvogn fra sydvest op igennem bebyggelsen til tilstødende byområder. Også i forbindelse med gennembruddet tænkes ny bebyggelse. Målet er at fordoble antallet af boliger og at skabe gode erhvervslokaler, uden at friarealer og rekreative værdier går tabt; desuden at forbedre tilgængeligheden, det grønne og børnevenlige miljø indenfor bebyggelsen og at tydeliggøre koblingerne til omgivelserne. Muligheder for indgreb antydes i boliger og center med nedrivning, ombygning og tilbygning. Udfordringen er at skabe organisk sammenhæng mellem nybyggeriet i kantzonerne og det bestående. Og at skabe forandringer, der kan ske i etaper og på kort sigt kan give et markant løft og tiltro til fremtiden i kvarteret og i omverden. Kan bebyggelsen deles op og synliggøres som kvarterer med hver deres attraktioner og samspil med naboområderne? Og kan forandringerne ske på de frigjorte arealer og derefter ad hoc i mindre udsnit, med forskellige målsætninger og udtryk skabt i dialog med beboergrupperne?

TOOLS

Målet er at forandre bebyggelsens *identitet* og forbedre omdømmet i offentligheden ved at åbne området mod omgivelserne, at forny bygningsstrukturen og styrke centret. De eksisterende kvaliteter i *landskabet*, tryghed og trafiksikkerhed skal fastholdes, videreudvikles og synliggøres. Bebyggelsens *ressourceforbrug* skal nedbringes, idet den nuværende orientering mod privatbilen som transportmiddel ændres igennem styrkelse af den kollektive trafik og inddragelse af parkeringsarealer til nye formål. Nye bebyggelser kan planlægges mindre ressourcekrævende og følges op med fornyelser i den eksisterende bygningsstruktur. *Tæthed* og befolkningsunderlag øges ved supplerende ny bebyggelse indenfor områdets grænser især på nuværende parkeringsarealer og mulighed for påbygning på eksisterende tage. Samtidig skal bebyggelsens *mangfoldighed* øges med nye boligtyper, erhverv og fornyelse af centret, hvor det øgede befolkningstal og åbningsmoden mod de omgivende kvarterer kan forbedre underlaget for butiksforsyning og service.

SCENARIO FOR FREMTIDENS DROTTNINGHÖG

Et scenarie kunne være en etapevis udvikling og nyfortolkning af bebyggelsens hovedtræk og de enkelte kvarterers potentielle karakterer og strukturer. Forskellige kvarterer og identiteter kunne opstå omkring et indre, aktivt park- og idrætsområde med skole, bibliotek, scene, friluftsbad og kirke. Med stiforbindelser til de omgivende kvarterer og parker, og med tydelige, kollektive trafiklinjer. Fx et kvarter med altanboliger og taghaver omkring den vestlige Vasatorpsvägen, der kan formes med brede fortove, caféer, småbutikker og kontorer. Mod øst et kreativt kvarter med foranderlige bygninger og robuste byrum omkring basar, kontorer, værksteder og atelierboliger. Og et stilfærdigt havekvarter ved Drottninghögsvägen og Regementsvägen med terrasseboliger omkring friluftsbadet – og i samspil med mulige, fremtidige boliger og byrum omkring storbutikkerne. De eksisterende boligblokke kan påbygges med en etage til boliger og taghaver, og delvist omdannes til nye boligtyper fx i 2 planer med enten have eller tagterrasse. Nogle af blokkene kan måske nedrives og erstattes med mindre, tætte haveboligbebyggelser i det eksisterende bebyggelsesmønster. Udgifterne kan helt eller delvist dækkes ved salg af bygget i en proces, som samler eksisterende og nyt i individuelle afsnit.

BRUNNSHÖG I LUND

Lunds kommune planlægger en tilbygning af byen og omgivende landsbyer med 1.000-1.500 nye boliger pr. år i takt med udviklingen af nye, store erhvervsarealer. Arealet på Brunns hög er på 225 ha. Når området er udbygget kommer ca. 50.000 mennesker til at bo, arbejde og studere i denne nye bydel nordøst for Lunds gamle bykerne. Ambitionen er, at bydelen skal tilbyde et godt forsknings- og innovationsmiljø og samtidig være et forbillede, når det gælder bæredygtig byplanlægning. Fuldt udbygget vil området rumme ca. 4.000 boliger og 30.000 arbejdspladser. De i dag kendte nye virksomheder er ESS, Science Village og MAX IV. Bebyggelsen bliver en blanding af boliger, arbejdspladser og service opbygget i en gade- og karréstruktur. Koblingen til Lunds centrum sker via det såkaldte Kundskabsstrøg, der skal indeholde en sporvognsline fra Centralstationen, igennem universitetsparken og frem til ESS i bydelens nordlige ende. Sporvognslinjen bliver ryggraden i transportsystemet og den nye bydannelses.

STRATEGI

Planen har som mål at skabe en tæt og urban, sammensat by, hvor det grønne og vandelementer bidrager til identiteten. Bydelen kobles sammen med omgivende bydele, parker og friarealer. Brunns hög planlægges i etaper med forskellige karakterer. Store virksomheder placeres i områdets vestlige del langs motorvejen, og øst herfor planlægges en sammensat by med boliger, kontorer, service og handel. Arealet længst mod øst bebygges med boliger langs bygader og med fælles dyrkningshaver. Det offentlige rum består af en sammenhængende friarealstruktur med parker og grønne passager som overlejres med en urban struktur med torve og strøg. Større friarealer planlægges bl.a. en bydelspark, dyrkningsarealer og Lunds Verdenspark. Målet er en by med forskellige virksomheder, forskellige alders-, sociale og kulturelle grupper og

en blanding af bygningsformer. Udnyttelsesgraden er fastlagt til minimum 1,0, men bebyggelsestætheden vil variere fra område til område. Boligstørrelserne varierer med tætheden med mindre boliger i de tætteste områder og større boliger og husholdninger i de lavere og mindre tætte områder: villaer på 6-700 m² grunde, rækkehuse på 2-300 m² grunde opført som tæt bebyggelse i 2 etager med en blanding af byvillaer og etagebyggeri samt karrébebyggelse i 5-6 etager med virksomheder i gadeplan.

Note: I Ørestaden i København er bebyggelsestætheden indenfor det 900 m brede bybånd 1,0 mens bebyggelserne Rieselfeld og Vauban i Freiburg beskrevet i afsnittet best practice er omkring 0,8 – og max. 1,4 indenfor det enkelte byggefelt. Tætheden i bebyggelserne i Freiburg svarer til anbefalingerne i Miljøministeriets rapport "Den tætte by", 2009, mens Solbjer har en markant højere tæthed. Vaubans størrelse ligger dog i underkanten af det anbefalede antal tilstedeværende på 5-8.000 mennesker indenfor 1.200x1.200 m i dagligdagen som nødvendigt underlag for, at en god lokal service og kollektiv transport kan opretholdes. Brunshög ser ud til i de første etaper at have en lav befolkningstæthed i forhold til nødvendigt underlag.

TOOLS

Brunshög skal finde sin *identitet* igennem traditionelle bymæssige mønstre og stor tæthed i en gade-/gårdrumsbebyggelse. Mønstrene nuanceres samtidig med de fastlagte grønne træk: beplantede torve, byhaver og anlæg til regnvandsopsamling. *Landskabelige* elementer og tæt kobling med omgivende parker bliver en væsentlig del af områdets karakter. *Ressourcerne* til privat biltransport søges reduceret med anlæg af en ryggrad med kollektiv transport, men området er samtidig knyttet direkte til motorvejen – med de store virksomheder ESS, Science Village og MAX IV tættest på motorvejen omgivet af parkeringsarealer. *Tætheden* i første etape af Brunshög i Solbjer er høj, anslået 1,37. Den nye bydels mål om *mangfoldighed* skal realiseres igennem mål om en blanding af bebyggelsesformer, funktioner og boligtyper. Den befolkningsmæssigt relativt lille enhed i første etape med 700 boliger og et antal arbejdspladser giver formentlig kun grundlag for en enkelt dagligvarebutik samt café, kiosk o.lign. evt. i forbindelse med et hotel. Der planlægges endvidere 2 forskoler.

SCENARIO FOR FREMTIDENS BRUNSHÖG

Første etape er Solbjer på 12 ha, bebyggelsestæthed 1,37 med 700 boliger i etagehuse og rækkehuse, 42.000 kvm kontorer, 20.000 kvm parkeringshus og 10.000 kvm ny park. I stueetagen langs hovedstrøget planlægges to forskoler til i alt ca. 100 børn og 4.000 kvm virksomheder og handel. Solbjer kommer til at bestå af 9 karréer med 2-6 etages gadehuse i et uregelmæssigt gadenet med bilkørsel. Karréerne har blandet indhold og udformning, evt. bygges endda et 10 etages hus med hotel eller kontorer. Hovedstrøget følger bakkens fod med passager op i bydelen til et centralt, grønt torv. Strøget indeholder sporvognslinje, 2 kørebaner, cykelstier og fortove samt én eller to rækker træer med parkering imellem. Tilkørsel sker fra strøget og fra to større veje, som afgrænser kvarteret og leder til indre gader. Parkering sker i 2 p-huse i kvarterets kant, og gårdene opdeles i private og fælles haver. Målet er en grøn og bymæssig men samtidig urban identitet, men den høje bebyggelsestæthed, karréformen og vejenes afgrænsning betyder, at kvarteret vil stå som en tæt, sluttet enklave. I de første år vil bebyggelsen stå "på bar mark" forventeligt med forblæste og skyggefulde gader og friarealer. Måske kunne visionen forløses bedre i et nyt bebyggelseskoncept, der passer til positionen på byens kant. Og i et scenarie, hvor der ikke skelnes så skarpt mellem urbane og grønne lag.

LINDÄNGEN I MALMØ

Baggrunden for omdannelse

Fosie er én af 1970'ernes store byområder i Malmø. Fosie er præget af idealet om parkbebyggelser formet som effektive samfundsmaskiner med et ideelt hierarki, funktionel adskillelse af boliger og erhverv og små lokale butikscentre, skoler og institutioner. Boligerne løfter sig over landskabet med udsigt, lys og luft. Yderst ude i Fosie i byens kant mod landskab og motorveje ligger bydelen Lindängen. Bebyggelsen blev opført i Millionprogrammets sidste etape med parcelhuskvarterer som nabo. De mest entusiastiske borgere var allerede flyttet ud i nye bebyggelser, afmatningen slog ind under bydelens etablering, og boligerne var fra begyndelsen svære at leje ud. I dag har bydelen tunge sociale problemer med utryghed, arbejdsløshed og en nedslidt fysisk struktur. Væksten er vendt mod Malmøs bymidte, havnen og de nye stationscentre, mens Lindängen er nødlidende. Bebyggelsen rummer 6.000 beboere i blokke i 3, 8 og 16 etager. Boligerne er gode, om end mange set som familieboliger er små i forhold til nutidens standard, med små opholdsstuer og traditionelle køkkener.

BEBYGGELSEN

Lindängen er domineret af højhusbyggeri fra 70'erne, i stor skala og med blokke i 3 og 8 etager. En boligblok i 16 etager udgør bydelens landmark. Bebyggelsen opdeler bylandskabet i et retvinklet mønster omkring et indre strøg af friarealer, der sammenbinder hele Fosiestråket fra nord til syd. Lindängen afgrænses mod nord af Inre Ringvägen og mod øst, syd og vest af en 4 spors fordelingsgade Munkhättegatan-Lindängsvägen, som danner en kraftig barriere omkring bydelen. I kanten af parken ligger Lindängsbadet, Lindängens Centrum og 2 skoler, alle med fornyelsesbehov. Parkstrøget og hovedstien leder fra Augustenborg i nord til det rekreative og værdifulde Lindängelund i syd. Lindängelund har planer for udvikling af Malmö Botaniska Trädgård. Biltrafik er helt adskilt fra gang- og cykeltrafik. Fra hovedstien fører stigerne mod øst og vest til alle bebyggelsens dele, til centret og områdets institutioner. Parkering sker i parkeringskældre imellem blokkene med tilkørsel ad stikveje fra bydelens fordelingsgader. Bebyggelsestætheden er relativt lav – 0,42.

BEFOLKNINGEN

Der bor ca. 6.000 mennesker i Lindängen, hvoraf næsten 30 % er børn og unge under 25 år. I forhold til det øvrige Malmø er andelen af børn, unge og ældre lidt større, og andelen af indbyggere med udenlandsk oprindelse er høj. Sammenlignet med Malmø som helhed er arbejdsløsheden højere, den gennemsnitlige indkomst lidt lavere og uddannelsesniveaulet markant lavere. Indenfor Lindängen er der tydelige forskelle imellem sociale og økonomiske forhold i områdets lejeboliger mod øst og ejerboliger (bostadsrätt) mod vest. De to boligformer ligger som adskilte enklaver omkring et fælles strøg af friarealer, skoler, institutioner og butikscener. Den årlige fraflytning i Lindängen er over 20%, den højeste i Malmø. Antallet af indbyggere pr. ha anslås til 90 med højere gennemsnit af beboere pr. rum end i byen som helhed. Bydelen er præget af utryghed, og der mangler attraktive, offentlige steder, der kan skabe møder imellem forskel-

lige alders- og etniske grupper både i form af aktivitetshuse og i det offentlige rum. Særligt friarealernes buskadser, øde stistrækninger med dårlig belysning, de store vejes barriereeffekt, mangel på arbejde og manglende liv i centret fremhæves som problemer.

STRATEGI

Omdannelser i Lindängen er første etape i Fosie syd. Som del af visionen om Ökostaden Fosie er målet at øge trygheden igennem omdannelser og større aktivitet i friarealer og centrum. Desuden at forbedre sammenhængen med naboområderne med nye offentlige byrum og at supplere med bolig- og erhvervstyper, som savnes i dag. Midlet er en punktvist indsats med nybyggeri på ubebyggede arealer og begrænsede indgreb i eksisterende bygninger. De store vej- og parkeringsarealer omkring Munkhätteatan kan udlægges til bolig- og erhvervsbebyggelse, og Lindängen Centrum fornyes og fortættes. Byggemulighederne er alene her anslået til 400.000 m², hvilket kan tilføre yderligere 5.000 indbyggere, 3.000 arbejdspladser, 5 nye forskoler og en ny grundskole. Der er interesse i at støtte etablering af små virksomheder, der kan øge beskæftigelsen i området fx med job indenfor musik og medie. Bydelen betjenes med buslinjer i Eriksfältsgatan og Munkhätteatan. Visionen er at skabe et nyt, tættere gadeprofil i fordelingsvejene med en sporvognslinje, der fører fra Indre by til Lindängen Centrum og videre mod syd til Lindängelund og evt. mod Svågertorp.

TOOLS

Lindängens *identitet* styrkes med åbningen af området mod omverden, fornyelsen af centrum og opførelse af nye boliger og erhverv. Fornyelse af de eksisterende boliger indgår ikke i planen, men en renovering med fokus på energibesparelse må forventes indenfor en kort årrække. *Landskabet* og forbindelsen til Lindängelund er et hovedtræk, men planer for fornyelse af friarealerne fremgår ikke tydeligt. Synliggørelse og forbedring af den offentlige trafik med sporvognslinje fra Malmø centrum til Lindängens Centrum og nedlæggelse af p-pladser kan nedbringe *ressourceforbruget* til persontransport, og nye bebyggelser kan planlægges mindre ressourcekrævende. Planen er begrænset til Lindängen Centrum og de nærmest omgivende arealer hen over Munkhätteatan. Områdets *tæthed* kan øges og skabe et større og mere sammensat underlag for funktionerne. Det er ikke klart, hvor mange boliger og andre funktioner, der konkret kan opføres, men der er potentiale for at øge områdets sociale, funktionelle og arkitektoniske *mangfoldighed* med nye boligtyper, erhverv og offentlige institutioner, der kan øge underlaget for butikker og service. Eksisterende institutioner kan udbygges og fornyes som led i planen.

SCENARIO FOR FREMTIDENS LINDÄNGEN

Programmet for fornyelse af Lindängen Centrum ser ud som en god strategi – der er alt at vinde, hvis der kan skabes tiltro og investering. Kunne der samtidig sættes en bevægelse i gang, som får ildsjæle og ressourcer frem, kan der skabes en helhedsplan for det centrale Lindängen. Fx en forening af de handlende, samarbejde med skolen, friarealgrupper, badet og med deltagelse af de omgivende kvarterer. Udgifterne må helt eller delvist kunne dækkes af overskud fra salg af jord og byggeret. Visionen kunne være et levende, lokalt centrum med boliger, basar og

småerhverv omkring Munkhättegatans nye allé. Tilbygning på lukkede gavle med nye, store og lyse, tilgængelige familieboliger og med byhuse på nuværende p-arealer langs alléen. Og med sporvognslinje i alléen indenfor gang- eller cykelafstand. Parken kan omdannes til et revitaliseret og produktivt friareal, der trækkes helt ind til og under de store boligblokke, skole og institutioner. Nuværende p-kældre kan nedlægges og erstattes af p-huse. Stueetagerne kan nogle steder i de eksisterende bygninger og i nybyggeriet åbnes og indrettes til fællesrum, foyer og institutioner med robuste arealer foran til kropsaktive, rekreative formål og dyrkning.

ALBERTSLUND SYD I ALBERTSLUND

Albertslund Syd er 1960-70'ernes største og mest helstøbte new town i Danmark og en anerkendt del af den danske kulturarv. Der blev gennem årene skabt en stærk identitet, et tydeligt os og dem. Murene var om bydelen og om den enkelte bolig, ét billede af boligen og familien var dækkende. Vi'et blev konsolideret igennem kampen for selvejende børneinstitutioner, "vi vidste at vi kunne, og vi gjorde det!" Samtidig var bebyggelsen del af en ung kommune, med eget blomstrende center, omgivende parklandskab og kulturliv. Bebyggelsen blev aktiv politisk, et alternativ og ikon blandt de store, almene bebyggelser. Men Albertslund Syd er også en stor og meget ensartet bebyggelse – monoton, slidt og med mangel på kræfter til den nødvendige fornyelse. Den idealistiske sikring af personlig frihed "indenfor murene" begrænser individuel udfoldelse og fælles udtryk for forskelle, for det multikulturelle og åbenhed mod verden. Der er stadig folk på venteliste til boligerne, men der er relativ stor fraflytning, og det er ofte mindre ressourcestærke, der flytter til. Samtidig har centret udlejningsproblemer. Bydelen er derfor nu inde i en omfattende fornyelse. Etagehusene langs kanalen er istandsat, ombygning af rækkehusene er i gang og planlægningen af gårdhusenes ombygning er påbegyndt.

BEBYGGELSEN

Albertslund Syd er opført i slutningen af 1960'erne. Bydelen ligger syd for jernbanen lige ved Albertslund Station. Her ligger også kommunens centrum med rådhus, offentlige og kulturelle funktioner og butikcenter. Bydelen sammenbindes fra øst til vest af en kanal og hovedsti. Langs kanalen ligger enkelte småbutikker, café og fællesrum. Gymnasiet ligger i bebyggelsen tæt på centrum, børneinstitutioner ligger dels ved gymnasiet og dels ved et større friareal midt i bebyggelsen. Der er ca. 3.000 boliger, flest i gårdhuse i 1 etage, en del i rækkehuse i 2 etager og nogle i 3 etages karréer. Etagebebyggelsen er renoveret og rækkehusene under renovering. Gårdhusene er vinkelformede omkring en lille have, der afskærmes med stakitter og skure. Husene blev renoveret omkring 1980, men står nu foran en gennemgribende fornyelse pga. manglende isolering og skader i tage og gulve. Betonelementerne på husenes indgangsside og gavle bevares og isoleres, mens tage, facader, gulve, indvendige vægge, køkken og bad fornys fuldstændig. Der er alternativer for ombygningen og lægges op til tilvalg. Parkeringsnormen er 2 p-pladser pr. bolig, relativt højt og kunne reduceres. Der er en plan på vej for omdannelse og udvidelse af byens centrum i forbindelse med frigivelse af fængselsarealet lige nord for Albertslund Station.

BEFOLKNINGEN

Der bor ca. 6.000 personer i Albertslund Syd. Husstandsindkomsten er relativt lav sammenlignet med kommunen som helhed og arbejdsløsheden høj. Andelen af indbyggere med udenlandsk herkomst er 25%, lidt højere end kommunens gennemsnit på 23 %. Bydelens image opfattes af beboerne som godt, de er glade for at bo i "Syd" og kan forklare hvorfor. De har bydelens historie med sig, og for dem er Albertslund Syd "byen". Set udefra er Albertslund Syd dog kun en bydel i metropolens forstad, "på forstadens forkant". Hvad der sker i naboforstaden er gennem årene blevet lige så vigtig for opfattelsen af bydelen og dens image som kommunens liv og udvikling. Samarbejdet på Københavns vestegn er imidlertid svagt, det tidligere mål om en fælles kommuneplanstrategi lever kun, når det gælder erhvervsudviklingen. Fraflytningen er relativ høj, men der står nye tilflyttere klar på bebyggelsens venteliste.

STRATEGI

Tegnestuen Vandkunstens konkurrenceforslag tager for alvor fat på fornyelsen af gårdhusene. Forslaget ligger i forlængelse af etage- og rækkehusenes fornyelse, men samtidig med klart udtrykte muligheder og intentioner om at give slip: at åbne for forskelle i levevis, form og udtryk. Murene kan brydes og varieres både mod adgangsside, stræder og de små pletter af frirum i det fælles. Med loggiaer, småskure og haver, der åbnes og vokser ud i det fælles. Det private kan bredes ud, forbliver fælles jord, men forvaltes privat hvis beboerne vil. På gårdhusenes indgangsside er lagt op til en zone, der kan indrettes og udnyttes individuelt fra hus til hus afhængigt af ønsker, aftaler for naboskabet og solorientering: Forstue, skur, loggia eller overdækket opholdsplads. Og der er tilmed lagt op til et "nyt" mellemlid i hierarkiet mellem bolig og bydel, idet bebyggelserne kan få ansvar for og areal til fælleshuse med værksteder og samlingsrum med forskellige profiler og opgaver. Der åbnes dermed for udveksling mellem specialer, tjenester og forskelle, "gør det selv" mm. Fx opgaver i landskabsrummet og det grønne med vandopsamling, dyrkning mm. Samtidig er muligheder på vej for nye aktiviteter i byens skala, udvidelse af centrum med byggemuligheder på fængselsarealet og ny forbindelse under banen med adgang til S-togets perron.

TOOLS

Identiteten i Albertslund Syd fornyes med ombygningen. Fornyelsen finansieres af midler fra Landsbyggefonden og mindre huslejeforhøjelser, der til dels kan modregnes med mindre udgifter til opvarmning. Husenes afgrænsninger ligger fast, men det indre fornys gennemgribende, og der lægges op til tilkøb og individualitet i indretningen, adgangsrum, facader og vægge om haverum. En renovering af kloak og regnvandsafledning er på vej og kan udnyttes til fornyelse af belægninger og hovedtræk i *landskabet*. Planens udgangspunkt er at isolere og forny bygningsdele og teknik med et mindre *ressourceforbrug* til følge. Der er kun indirekte planer om at styrke brugen af kollektiv transport, idet jord til fælles bygninger opnås ved at nedlægge nogle af de nuværende parkeringsarealer, og adgangen til stationen tænkes fornyet i forbindelse med byudvikling på fængselsarealet. Områdets *tæthed* øges kun lidt med den foreliggende plan: 0,4-0,5 i bebyggelsen. Befolkningstætheden forventes langsomt at øges i takt med, at større

husstande flytter til. Bydelens *mangfoldighed* kan øges ved tiltrækning af nye befolkningsgrupper til de fornyede boliger. Samtidig er der planer for fornyelse af centrum og eventuelt tilflytning af gymnasiet, som kan øge centrumets befolkningstal og mangfoldighed.

SCENARIO FOR FREMTIDENS ALBERTSLUND SYD

Omdannelsen kan opbygge nye bindeled i bebyggelsens hierarki. Med et fornyet lag i hierarkiet i form af et revitaliseret kvartersbegreb og fornyelse af de helt store træk, kanalen, centrum og det omgivende landskab kan Albertslund Syd blive det efterspurgte eksperimentarium for "det nye almene" og "den nye forstad". Midlet er nye bindeled og opbygning af nye ritualer, som viser, at der kan gives los for forskelle mellem individer og kulturer og opbygning af et fornyet "fælles", kvarteret. Samtidig kan den eksperimenterende kraft, som skitseres i fælleshusenes aktiviteter udvides til det private og skabe nye boformer og boligtyper fx ved sammenbygning af en række af de små enheder til aldersintegrerede fællesskaber, kollektive boformer mv. Den ret lave befolkningstæthed og karakteren af haveby bevares. Den sociale, kulturelle og funktionelle mangfoldighed er trods alt relativt stor. Konkurrenceevnen er dog begrænset, og centrum trækker allerede næsten al aktivitet ud af boligområdet. Centrumets fornyelse, fortsatte udvikling afhænger derfor først og fremmest af byudviklingen nord for stationen. Synligheden af en forandring til større bæredygtighed afhænger af, at det lykkes at få mere frodige, mangfoldige og forskelligartede friarealer og landskaber ud af processen.

3. BEST PRACTICE

Kan vi formulere et nyt paradigme for boligbebyggelsers bæredygtighed og for omdannelse af forstadens almene bebyggelser og lære af helhedstænkning, mådehold og arkitektoniske styrke, som findes i nordiske eksempler på den funktionelle tradition. Fx som de findes i byggerier i efterkrigstiden som *Søndergårdsparken* nord for København? Kan iagttagelser herfra bruges som kritisk målestok for de bedste eksempler på bæredygtige bydele og bebyggelser i Europa fx i *Freiburg*, eller i nordiske projekter til omdannelse af store elementbyggerier fra 1960-70'erne som *Gyldenrisparken* i København og Hovsjö ved Stockholm? I foråret 2011 gennemførte 15 af deltagerne i Sound Settlements projektgruppe en fælles studierejse til Freiburg i det sydlige Tyskland og videre bl.a. til *Cité Manifeste* i Mulhouse og til *Tours Bois le Prêtre* i Paris. Anledningen til at netop Freiburg blev det primære rejsemål var, at man der siden 1970'erne har arbejdet med bæredygtig byudvikling og byggeri med både eksempler på bæredygtig byfornyelse og planlægning af de nye bydele Rieselfeld og Vauban, en indsats der opfattes som best practice i Europa.

SØNDERGÅRDSPARKEN NORD FOR KØBENHAVN

Søndergårdsparken fra 1949-50 er opført som haveboliger omkring en fælles grønning, i modsætning til den dominerende form i efterkrigstidens og i 1970'ernes industrialiserede, almene byggeri – etagebyggeriet. Søndergårdsparken er inspireret af engelske havebyer fra begyndelsen af 1900'tallet, men husenes enkle bygningskroppe og tektonik er knyttet til den funktionelle tradition. Friarealerne genfortolker det danske landskab: et let bølgende terræn med fælles opholdsarealer og fritstående træer i "dalenes" bund og bebyggelse øverst på skrænterne. Private haver med levende hegn indrammer og giver læ til det fælles terræn. De blomstrende og forskelligartede haver tilfører mangfoldighed i anvendelse og udtryk samt biologisk diversitet til landskabets store og enkle træk. Husene er derimod minimal teglarkitektur med stor stofflighed og enkel, udtryksfuld detaljering. Pergolaer, skure og garager supplerer husenes grundform. Boligerne er små og uformelle, samler fx spise- og opholdsstue i et rum, og åbner dermed boligkonventionerne for forskelligheder i livsformer og behov.

FREIBURG

Den bæredygtige udvikling i Freiburg har rødder tilbage i historien. Det startede i 1970'erne, hvor Freiburg blev en del af en større industriudvikling i EU. Det resulterede i et hurtigt voksende behov for energi. For borgerne i Freiburg hænger byens identitet tæt sammen med områdets landskabelige kvaliteter. Der opstod bekymring for, hvad den industrielle udvikling ville medføre. Den voksende miljømæssige bevidsthed kom blandt andet til udtryk i modstand mod

A-kraft. Den miljømæssige bevidsthed i Freiburg har altså hjemme i et engagement i befolkningen, og borgerdeltagelsen bliver stadig betragtet som et vigtigt element i den bæredygtige udvikling. Byens position i kulturlandskabet har betydning for byens restriktive arealpolitik, der trækker klare grænser mellem det bebyggede og det omgivende land, planlægger byvæksten i relativt tætte bydele og har fokus på kollektiv transport, cykling og gang. Zoning, isolation og segregering er afløst af en idé om udveksling mellem lokale identiteter, byvækst i forstæderne er afløst af transformation af områder indenfor byens kant til tættere bydele og anlæg af storcentre udenfor bykernen er forhindret. Tilløb til udbredelse med lav bebyggelse blev bl.a. bremset i 1990'erne med anlæg af to nye, tættere bydele *Rieselfeld* og *Vauban*.

RIESELFELD I FREIBURG

Rieselfeld i det vestlige Freiburg søger sin identitet i en bæredygtighedsprofil. Friarealernes og bebyggelsens arkitektur signalerer tæthed, offentlighed og byliv. De forskellige dele holdes sammen af en akse med sporvognstracé, kommercielle og offentlige institutioner. Byplanen er zoneopdelt, med store institutioner, skole og gymnasium tæt på byens plads. På pladsen ligger kirke og medicenter. Langs pladsens ene side er bydelens centrale strøg med forretninger nederst og boliger ovenpå. Sporvognen har flere stoppesteder i forløbet. Resten af bydelen er forstadspræget – stille, harmonisk og børnevenlig. Rieselfelds identitet er knyttet til karréformens tydelige skel mellem offentligt og privat. Opdelingen blødes dog op med gadernes rummelige og sammensatte snit, allétræer og forhaver. Det personlige præg udfoldes på de enkelte huses niveau, hvor udformningen er meget varieret. Bygningerne er komplekse i udtryk begrundet i et relativt mangfoldigt program for boliger og bifunktioner, små ejerenheder og ønsket om et synligt udtryk for bebyggelsens frodighed og åbenhed. Det komplekse udtryk tegner helhedsbilledet, men overdøver samtidig forskelle i bygningernes konstruktion, materialitet og forskelle udviklet i bebyggelsens levetid. Udtrykket kan derfor forekomme postulerende.

VAUBAN I FREIBURG

Vauban i det sydlige Freiburg er opbygget omkring en sti og en allé med letbane. Bydelsfunktioner som butikker, marked med lokale og regionale landbrugsprodukter og institutioner ligger omkring alléen indenfor gangafstand fra alle boliger. På tværs af alléen findes boligområder med fælles friarealer og stier, som forbinder bebyggelserne med det tilstødende åbne land. Bydelen er bilfri med begrænset ret til tilkørsel. I alléen er de gavlvendte boligblokke sammenbyggede langs gaden, så der skabes et sammenhængende gaderum. Bygningsformen består af enkle blokke i samme bygningshøjde med boliger, der åbner sig mod øst og vest. Arealer og overflader ved indgangspartier, passager og stier er ramme om ophold med personlige udtryk. De enkle arkitektoniske hovedgreb i bygningskroppe og byrum danner baggrund for oplevelsen af byområdets diversitet og mangfoldighed. Der er således en tydelig skaladeling i den arkitektoniske idé med enkle og stærke træk

i den større skala, forskellighed i konstruktiv opbygning og materialitet. Sekundære bygningsstrukturer supplerer den primære med specielle, enkle og billige bygninger med kortere levetid til bestemte formål som fællesrum, atelierer, genbrug, opbevaring, vedligehold og dyrkning.

CITÉ MANIFESTE I MULHOUSE

I det centrale Mulhouse ombygges boliger for at opnå reduktion af energiforbruget og for at få en mere blandet befolkningssammensætning. De eksisterende facader og snit bevares, mens der udføres rumlige indgreb i planen afhængig af nye boligstørrelser. Et nyt socialt boligbyggeri, Cité Manifeste fra 2005 følger den omgivende byplanstruktur i kvarteret fra tidligt i det 19. århundrede. Bebyggelsen ligger her langs veje på ca. 3 m i bredde med rækkehuse på hver side opført ryg mod ryg med forhaver, værkstedsgårde og privat parkering på den enkelte parcel. Lacaton & Vassal har tegnet den nye bebyggelse i Rue Lavoisier i en arkitektur, der skaber kontinuitet med kvarterets gadestruktur. Bebyggelsen er tæt med meget små forhaver og forarealer, endda mindre end i det omgivende kvarter. Boligernes funktionelle opdeling og form gør op med den klassiske haveby med typer, der ligner byhuse i en tæt provinsby eller Le Corbusiers tidlige rækkehusprojekter: værksteds-, opbevaringsrum og garage i stuen med port fra smøgen, opholdsrum og værelser på 1. sal og en stor vinterhave. Boligarealerne er opført på lavt budget både i råhus og aptering.

Nybyggeriet i Rue Lavoisier kan ses som en gendigtning af bebyggelsen i Dolfuss kvarteret med mange af de samme muligheder for individuel indretning og forandring af rum og funktioner. I nybyggeriet vil fortolkninger, ændringer og tilføjelser dog ske indenfor bygningsstrukturens ramme i et "brutto-volumen", der har karakter som en lagerbygning – søjlebåret og med facader af bølgeblik, porte og transparente pvc plader. Nordfacaden er lukket i stueetagen, garager og indgangspartier afskærer gaderummet, der dog føles beboet, idet beboere kører til og fra, går ind og ud af boligerne. Sydfacaden er åben og varieret i hver bolig f.eks. i brug af gardiner, skydedøre, loftsgardiner, møblering, planter osv. De sparsomme forhaver er indtaget med diverse møbler og landskabelige komponenter. Der kan rejses spørgsmål om boligernes store dybde ca. 20 m: Er lejlighederne for mørke i midten, særligt idet de er lukkede mod nord og derved hovedsagligt modtager lys fra syd? Er mulighederne for at trække lys ned i stueetagenes midte via trapperne udnyttet? Beboerne har mulighed for at indrette sig, som de ønsker, men mulighederne viser sig ikke tydeligt i det ydre.

TOUR BOIS LE PRÊTRE I PARIS

Tour Bois le Prêtre i Paris er et højhus med boliger opført i 1960'erne, fornyet i 2005-11 af arkitekterne Frederic Druot og Anne Lacaton & Jean-Philippe Vassal. Målet er at videreføre og nyfortolke værdier i modernismens arkitektur med lys, luft og komfort. I omdannelsen genbruges husets primære konstruktioner, men huset åbnes i stueetagen til foye og fælles formål, og

etagerens boligareal forøges, idet de gamle altaner inddrages i boligarealet som en tempereret zone, og der lægges nye terrasser til udenpå. Husets dybde forøges, men samtidig åbnes facaderne helt med glasskydevægge såvel i linjen mellem de indre rum og "vinterhaven" som i linjen mellem vinterhaven og terrassen. Tour Bois le Prêtre i Paris viser, at der er kvalitativ, økonomisk og indlejret energimæssig vinding ved omdannelse frem for nybyggeri. Bygningens omdannelse udskiller den fra områdets andre samtidige boligblokke. Bygningens fremtræden bliver derved en selvstændig del af områdets meget sammensatte karakter, et landmark. Nye kvaliteter tilføres både til de private og delte rum. De eksisterende kvaliteter såsom lys, rumlighed og udsigt analyseres og forstærkes.

GYLDENRISPARKEN I KØBENHAVN

Gyldenrisparken er en af Københavns større almene boligbebyggelser opført midt i 60'erne. En parkbebyggelse med et friareal i midten, boligblokke i 4 etager opført som elementbyggeri og et lille butikscenter. Byggeriet har netop gennemgået en renoverings- og forandringsproces med bæredygtige og boligsociale målsætninger og står i dag som et af dansk arkitekturs bedste eksempler på transformation af 1960'-70'ernes almene boligbyggerier. Planerne er udført af tegnestuerne Vandkunsten og Witraz. Bebyggelsen bestod af 432 lejligheder med ca. 900 beboere. Beboersammensætningen havde overvægt af enlige og enlige med børn, mens andelen af unge var lavere end gennemsnit. 49% af beboerne var indvandrere eller efterkommere af indvandrere. Bruttoindkomsten pr. år var 179.000 kr. imod 256.000 kr. i København, og andelen af arbejdsløse var før omdannelsen 40% – nu reduceret til 33%. Bebyggelsen var nedslidt med betonskader og manglende isolering. Fornyelsen har omfattet facaderenovering og udvidelse af altanerne, lejlighedssammenlægninger, et tilvalgsprogram for boligindretning og have, landskabsplan samt fortætning med nybyggeri af plejeboliger og børneinstitution opført som passivhuse.

Bebyggelsens etageboliger er efterisoleret udenpå de oprindelige betonelementer og beklædt med en skal af hvid ferrocement og struktureret overflade. Altanerne er fornyet, udvidet i dybden og afskærmet med rækværk af glas. Vinduesbåndene er udskiftet med partier i mahogni og glaskarnapper, og glaspartierne i facaderne mod terrasserne er ført til gulv. De tidstypiske, horisontale hovedtræk er dermed videreført og tilført kvalitet i detaljering og materialitet. Boligernes lysforhold og rumlighed er forbedret med enkle greb, der er realiseret uden at fraflytte beboerne. I bebyggelsens friareal er midlertidige institutioner erstattet med en ny bebyggelse i 2 etager opført af træ med plejeboliger og børneinstitution. Bebyggelsen opdeler friarealet i mindre, funktionsbestemte arealer til leg og ophold, og nuancerer dermed størrelsesforhold og materialitet. Langs hovedstien opføres en række lette pavilloner, som indrettes til værksteder, atelierer og fællesrum i dialog med beboerne. Udgiften til fornyelsen har været ca. 1 mio. kr. pr. bolig, som finansieres af Landsbyggefonden og huslejestigninger på 500-1.000 kr. pr. måned.

HOVSJÖ I SÖDERTÄLJE VED STOCKHOLM

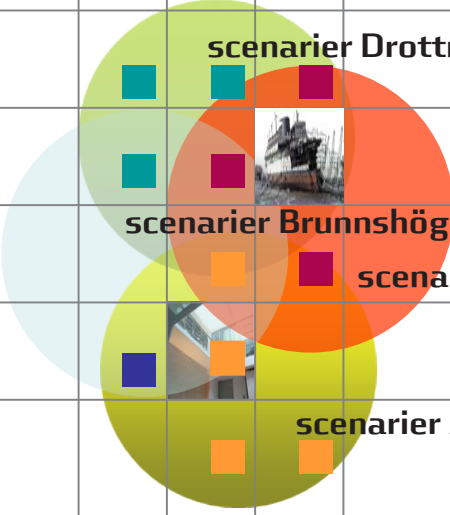
Hovsjö blev opført først i 1970'erne som en del av miljonprogrammet. Der bor ca. 6.000 personer i de 2.200 lejligheder, heraf 1.950 i tre- og fireetages betonblokke og resten i 250 rækkehuse af træ. Fire kvarterer med 1.450 boliger er foreninger med "bostadsrätt". Flertallet af boligerne ejes af TelgeHovsjö AB, der også ejer rækkehusene, skoler, forskoler, vaskerier og p-huse. Et kvarter med udlejningsboliger ejes af en privat ejer. Mange boliger har været beboet af de samme lejere i mange år, nogle siden bebyggelsen blev opført. Der er en dagligvarebutik, mindre butikker, restauranter og plejecenter, alle ejet af et lokalt, privat ejendomsselskab. Lejlighedsfordelingen er relativt ensidig, flest 2- og 3-rums lejligheder, mens både større og mindre lejligheder savnes. Veje og stier er helt adskilt. I kanten af Hovsjö ligger et rekreativt friareal med søen Måsnaren. Midt i bebyggelsen ligger en park, og der er gode friarealer i det enkelte kvarter. Mange af Hovsjös problemer kan genkendes i andre millionprogram områder: Høj andel af indvandrere, omkring halvdelen af den voksne befolkning er arbejdsløse, heraf flere med højere uddannelse. Middelindkomsten er lav og andelen af bidragsmodtagere høj. Bebyggelsen er slidt, ligger isoleret, kriminaliteten er høj, og mange føler utryghed. Området har lav status i omverden.

Hovsjö har potentiale til at blive et godt område bl.a. i kraft af nærheden til rekreative arealer, andelen af beboere med høj uddannelse, et dominerende og stærkt ejendomsselskab, og politisk enighed om, at der skal gøres noget radikalt i området. Selskabets ambition er at engagere først og fremmest de unge i forandringer "indefra". I stedet for store, tunge og tidskrævende projekter, gennemføres mange mindre og synlige forbedringer i samarbejde mellem foreninger, bestyrelse og unge fx i sommerjob i park og friarealer. Det sker i partnerskab med større og mindre virksomheder, som skal udnytte beboernes kompetencer og arbejdskraftreserve. Samtidig skabes forudsætninger for lokal opstart af virksomheder. 150 unge har deltaget i omlægning af parken, flere unge er ansat i boligselskabet, befolkningens betalingsevne er øget og driftsudgifterne faldet. Strategien er at bryde den negative spiral, at øge området status og attraktion for nye befolkningsgrupper, at forøge underlaget for butikker og service samt at forbedre investeringslysten samtidig med, at de nuværende beboere kan blive boende. Først nu 6 år efter processens start påbegyndes fysisk omdannelse med nye boliger, gymnasium samt kultur- og handelscentrum fulgt af nedrivning af eksisterende boliger og p-huse.

4. TOOLS

Sound Settlements rejser spørgsmålet: Kan vi få mangfoldighed ind i projektets fire case bebyggelser og inspirere fremtidige omdannelser i Øresundsregionens bebyggelser, der er skabt i 1960' og 70'erne i lyset af efterkrigstidens rationelle og systematiske tankegang? Dengang lighed var et princip i arkitekturen! Begår vi i disse år den fejltagelse, at vi oversætter de samfundsmæssige idealer om mangfoldighed og diversitet alt for direkte til det arkitektoniske rum? Med Foucault kunne man påpege, at der er en afgørende forskel på arkitekternes producerede rum, og det levede hverdagsrum. Mangfoldigheden kommer til udfoldelse i livsrummet, men kan udfoldes i mange arkitektoniske former – allersmukkest måske, når mangfoldigheden udfoldes på en stram baggrund. Kan vi finde en anden måde at slippe mangfoldigheden og forskelligheden løs på, end det paradigme, som har præget i de seneste årtiers omdannelser i 70' er bebyggelserne, om at ombygge bebyggelsernes grundstrukturer til komplekse bygningskroppe med formmæssig pluralisme i detaljering og materialitet? Kan arkitekturen dermed åbne for kulturelle og individuelle forskelle i behov – nu og i fremtiden?

TEMA	SKALA	BYDEL	BEBYGGELSE	BYGNING
IDENTITET				
LANDSKAB				
RESSOURCER				
TÆTHED				
MANGFOLDIGHED				

scenarier Drottninghög

scenarier Brunshög

scenarier Lindängen

scenarier Albertslund Syd

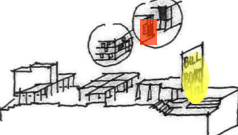

BEGREBER OG MODEL

I Sound Settlements er skitseret en toolbox for begrebsdannelse og struktur i projektet. De skitserede tools er anvendt i oplæg til scenarier, der er skitseret igennem workshops afholdt i bebyggelserne. Begreberne udspringer af casenes diskussioner og programmer for omdannelse. Begreberne er desuden inspireret af en række besøg i europæiske eksempler på nyt, bæredygtigt boligbyggeri og omdannelser i bebyggelser fra 1960-70'erne: *Best practices*. Modellen indeholder to tilgange, en tematisk og en skalamæssig. Temaerne er: *Identitet, landskab, ressourcer, tæthed og mangfoldighed*.

Temaerne beskrives i skalaerne bydel, bebyggelse og bygning. Begreberne danner et felt for iagttagelser, diskussioner og forslag. Begreberne er illustreret med diagrammer, der er skitseret med udgangspunkt i de konkrete cases i Øresundsregionen, og de belyses med iagttagelser fra de europæiske bebyggelser. Hvordan tools indgår er beskrevet i hver af de 4 cases:

Drottninghög, Brunnshög, Lindängen, Albertslund Syd

Endelig er casenes proces undersøgt: hvordan er planlægningen organiseret og hvordan træffes beslutningerne?

	BYDEL	BEBYGGELSE	BYGNING
IDENTITET	 FORTÆLLINGERNES BY	 VINDUER TIL LIV	 ÅBENT, FLYGTIGT, FÆLLES
LANDSKAB	 STRAND, SLETTE, BAKKE	 HAVEBYENS STRØG OG STEDER	 BYGNINGER I LANDSKABET
RESSOURCER	 DE KORTE AFSTANDES BY	 REGNVAND TIL DET GRØNNE	 ÅBNER FOR SOLEN
TÆTHED	 STOP FOR BYSPREDNING	 HORIZONTAL BY	 HAVER, ALTANER, TAGHAVER
MANGFOLDIGHED	 PÅ KANTEN	 LETTE, TUNGE, SPECIELLE	 PRIMÆR, SEKUNDÆR, AD HOC

IDENTITET

Hvis identitet er bevidsthed om særpræg, gælder det så om at slippe forskelligheder løs, at skabe bevidsthed om dem og synliggøre dem? Hvis der spørges ind til bebyggelsernes karakter – og indenfor arkitektur efterspørges mere grundlæggende værdier frem for bebyggelsernes kendetegn/identitet udadtil, kunne man så forstærke eksisterende karakterer frem for at indhente idealer udefra? Hvad drejer det sig om, hvilke karakterer skal de have, og hvilke slags "rum" skal der til? I kulturarvsdiskussionen er man nu i Albertslund og Vestegnen kommet så langt, at man tør satse på bebyggelsernes lokale referencerammer. Karakteren udgøres både af materielle og immaterielle værdier som gør-det-selv byggeri og kollektiv beslutningstagen fx tag-sagen i Albertslund Syd, de frie børnehaver, genbrugsstationer mm. I Lindängen og Drottninghög fx Styrkoteket, modeljernbane og immaterielle tiltag som natvandring. I Drottninghög og Lindängen opstår initiativer til nyttehaver. Forholdet mellem det homogene og 'ligestillende' udtryk i arkitekturen og disse tiltag giver en stærk karakter i bebyggelserne under overfladen. Det viser at bebyggelserne er åbne for udvikling af identiteten over tid, når de administreres med øje for disse muligheder.

IDENTITET

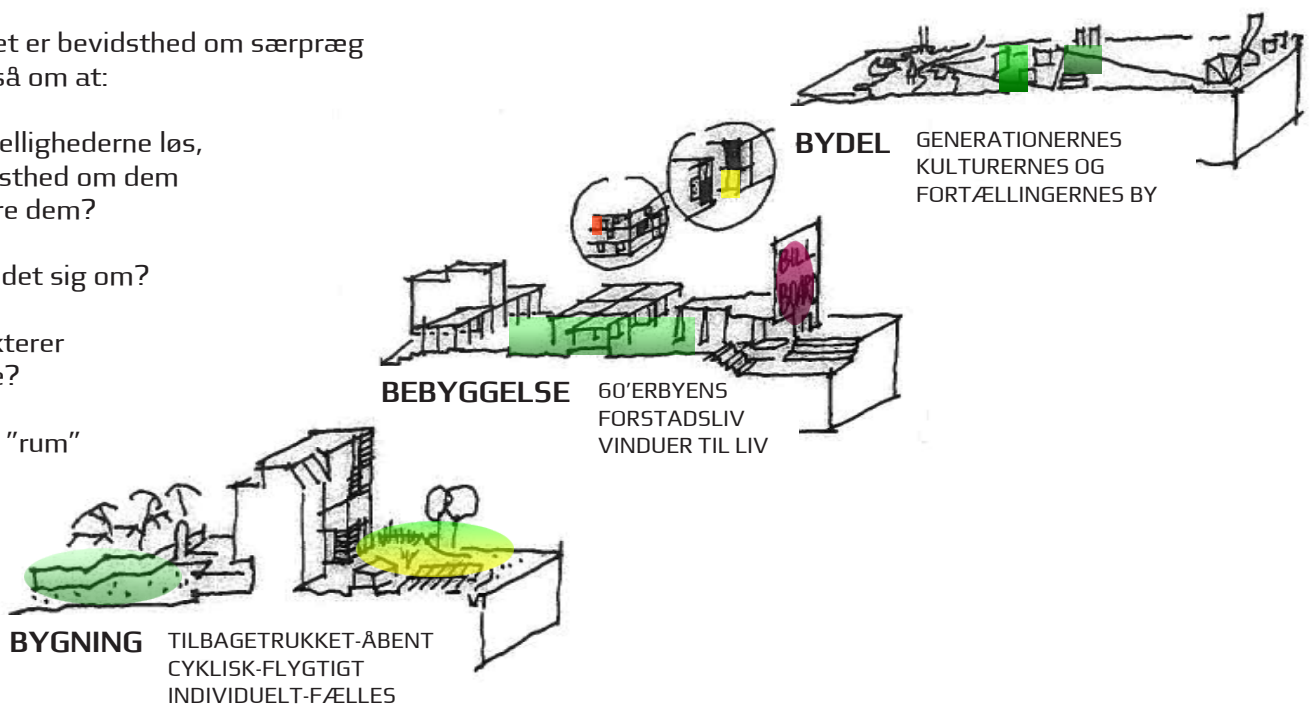
Hvis identitet er bevidsthed om særpræg gælder det så om at:

Slippe forskellighederne løs, skabe bevidsthed om dem og synliggøre dem?

Hvad drejer det sig om?

Hvilke karakterer skal de have?

Hvilke slags "rum" skal der til?

LANDSKAB

Spejles landskabets identitet på nogen måde i bydelens parker, friarealer og gårde? Kan man se, at man er i det sydvestlige Skåne eller det østlige Sjælland ved at se på, hvad der vokser? Er der vandarealer i området som bidrager til den biologiske mangfoldighed? Kommer man let fra boligen og gården til større grønne områder? Bydelens grønne struktur er en fantastisk ressource, ikke mindst for menneskers velbefindende og sundhed - og som mødested. Men også en kilde til sensitivitet og begrebsliggørelse af ellers ret abstrakte mål om bæredygtighed. Leg, bevægelse, pædagogik, planteavl, genbrug, årstiders skiften. Ejerskab øges, hvis man er med i pasning og udformning af gården eller parken. At have sit eget uderum foran lejligheden i stueetagen kan skabe karakter og variation i dagliglivet og bebyggelsens helhed. Økologisk kan det grønne være en ressource for regnvandshåndtering og rensning, biologisk mangfoldighed, luftrensning og mikroklima. Når man vil nå beboerne i dialog- og forankringsprocesser kan det være taknemmeligt at begynde med udemiljøet. Udformningen og driften af det grønne bestemmer, hvor stor økologisk værdi det grønne får.

LANDSKAB

Bydelens grønne struktur er en kilde til identitet, sensitivitet og begrebsliggørelse af ellers ret abstrakte mål om bæredygtighed:

Spejles landskabets identitet på nogen måde i bydelens parker, friarealer og gårde? Kan man se, at man er i det sydvestlige Skåne eller det østlige Sjælland ved at se på, hvad der vokser?

Er der vandarealer i området og biologisk mangfoldighed?

Kommer man let fra boligen og gården til grønne områder?

BYDEL VED STRAND
PÅ SLETTE
PÅ BAKKE

BEBYGGELSE LANDSKABSSTRØG
OG STEDER
HA-HA GÆRDET
STRØGET / ALLÉEN / HAVEN

BYGNING BYGNINGER I LANDSKABET

Alle case-områderne ligger på slette med lang historie som opdyrket mark. Jorden er meget næringsrig med förudsætninger för et rigt planteliv. Hvis jorden ikke var dyrket, ville den hurtigt springe i skov. Tidligere var landskabet varieret, med vådområder, mindre vandløb, krat og alléer. Men især siden anden verdenskrig er landskabet blevet mere og mere ensartet og afbrydelserne i markerne færre. Åbne vandarealer er sjældne. Forandringerne betyder, at den biologiske mangfoldighed i dag er mindre end før anden verdenskrig. Brugen af kunstgødning og bekæmpelsesmidler har bidraget hertil, og den biologiske mangfoldighed er i dag ofte højere i byen end i det omgivende landskab. Men i parkbebyggelserne er der plads til en øget økologisk produktion fx træer, der producerer frisk luft, insekt- og dyreliv, frugtavl osv. De åbne rum mellem bygningerne, der blev anlagt for at give lys, frisk luft og plads til 'massernes' udfoldelse på legepladser og grønne arealer adskilt fra biltrafikken, kan ansues som en ressource i et bæredygtigt perspektiv. Træerne er materielle kvaliteter, der gennem årene er forstærket på et helt konkret plan, blevet højere, smukkere og mere modstandsdygtige, mens bygningerne er forfaldet.

LANDSKAB

Bydelens grønne struktur er en kilde til identitet, sensitivitet og begrebsliggørelse af ellers ret abstrakte mål om bæredygtighed:

Spejles landskabets identitet på nogen måde i bydelens parker, friarealer og gårde? Kan man se, at man er i det sydvestlige Skåne eller det østlige Sjælland ved at se på, hvad der vokser?

Er der vandarealer i området og biologisk mangfoldighed?

Kommer man let fra boligen og gården til grønne områder?

BYDEL VED STRAND
PÅ SLETTE
PÅ BAKKE

BEBYGGELSE LANDSKABSSTRØG
OG STEDER
HA-HA GÆRDET
STRØGET / ALLÉEN / HAVEN

BYGNING BYGNINGER I LANDSKABET

RESSOURCER

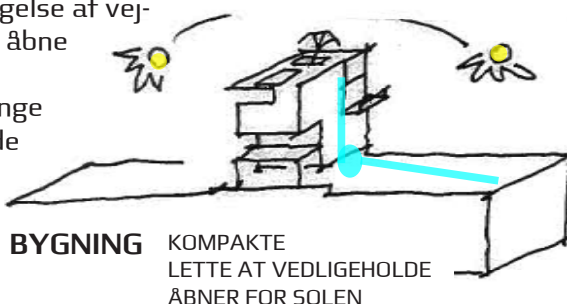
Jord er ikke en vedvarende ressource, derfor er andelen af friareal en indikator for byens bæredygtighed. Vejstrukturens pladskrav og opdeling af jorden medvirker til tab af livsværdi, af grønne områder og plads til udfoldelse. Trafikpres, støj og barrierevirkninger er en alvorlig trussel for biologisk mangfoldighed. Kan forbedring af den offentlige transport og rammer, der øger brugen af kollektive og bløde trafikformer, følges op med nedlæggelse af vej- og parkeringsarealer? Kan offentlig transport fx sporvogne anlægges i eksisterende, grønne strøg sammen med de cykel- og gangstier, der allerede ligger her - og dermed vende bebyggelserne indad imod de områder, som er identitetsbærende for bebyggelserne? Og kan nedlæggelse af vej- og parkeringsarealer åbne for grønne sammenhænge til omgivende kvarterer og funktioner? Transportstrukturens pladskrav vokser når trafikken øges, men de negative effekter kan reduceres med mere effektive transportmidler og -planlægning fx cykel-, gang- og kollektiv trafik. En kompakt og blandet bebyggelse kan i nogen grad erstatte fysisk mobilitet ved at give kortere rejsetider.

RESSOURCER

Jord er ikke en vedvarende ressource, andelen af friareal er en indikator for byens bæredygtighed. Kan forbedring af den offentlige transport følges op med nedlæggelse af vej- og parkeringsarealer? Kan offentlig transport fx sporvogne anlægges i eksisterende, grønne strøg.

- og vende bebyggelserne indad imod de områder, som er identitetsbærende for bebyggelserne?

Can nedlæggelse af vej- og p-arealer åbne for grønne sammenhænge til omgivende kvarterer?

TÆTHED

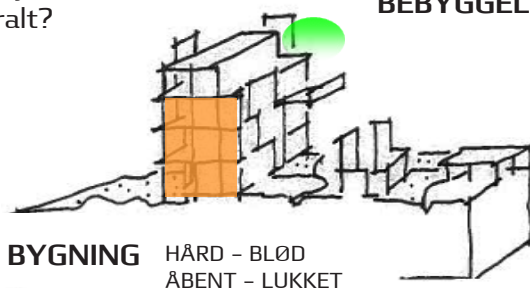
Vi taler i dag om den "tætte by" og "fortætning", men hvad mener vi - tæt i forhold til hvad? Til indre by, til 60'ere og 70'ere områderne, til villabebyggelse? I dag ligestilles tæthed ofte med bymæssighed, dvs. at bebyggelsen i indre by bliver en slags norm. Gælder det både den faktiske bebyggelsestæthed og hvordan den opleves? Lavt/tæt og højt/åbent kan give samme tal for tæthed, men opleves forskelligt. Skal og kan byen være lige tæt overalt? Bebyggelsestætheden beskriver forholdet mellem bebygget areal og friareal, mens tætheden i det byggedes struktur handler om forholdet mellem gaderum og gård eller friareal, og den oplevede, visuelle tæthed hænger sammen med bebyggelsens åbenhed i forhold til de rum, man færdes i. Befolkningstætheden og underlaget for byens liv, handel og service hænger derimod også sammen med den sociale tæthed. Hvordan bor folk, er der mange enlige og mange storfamilier? Kan man planlægge med udgangspunkt i dem der er, fx med mange enlige frem for mor, far og 2 børn - og lære af bebyggelsernes egne erfaringer, der viser, at så snart beboerne flyttede ind ændredes behovene.

TÆTHED

Vi taler i dag om den "tætte by" og "fortætning",
men hvad mener vi - tæt i forhold til hvad?
Til indre by, til 60'ere og 70'ere områderne, til villabebyggelse?

I dag ligestilles tæthed ofte med bymæssighed, dvs.
at bebyggelsen i indre by bliver en slags norm.

Men lavt/tæt og højt/åbent kan
give samme tal for tæthed
- men opleves forskelligt.
Skal og kan byen være
lige tæt overalt?

MANGFOLDIGHED

Hvis aktuelle bestræbelser på at etablere mangfoldighed og diversitet skal ses som et opgør med efterkrigstidens fokus på gennemsnitlige, funktionelle behov - med masseproduktion af gode boliger som mål, kan vi så løse problemet med indførelse af nye masseproducerede byggesystemer? Eller kan vi organisere renoveringer på måder, der i højere grad afspejler en løbende udvikling i kvartererne? Skal vi udvikle mangfoldigheden ved at skabe forskellighed i det arkitektoniske udtryk – eller er det andre former for mangfoldighed, der skal komme til udtryk? Og er vi sikre på, at det er det 'ensartede', der er problemet? Eller ligger problemet i rumlige forhold, i skalaforhold eller i bebyggelsernes stoflige kvaliteter? Har problemet måske i højere grad at gøre med efterkrigstidens fokus på funktionelle kvaliteter frem for datidens fokus på gennemsnitlige behov? Og endelig: er mangfoldigheden ikke større i almene bebyggelser, hvor beboere med forskellig etnisk baggrund bor dør om dør, end andre steder på boligmarkedet? Vil vi i realiteten mangfoldigheden, eller er den en fiks idé blandt planlæggere og arkitekter?

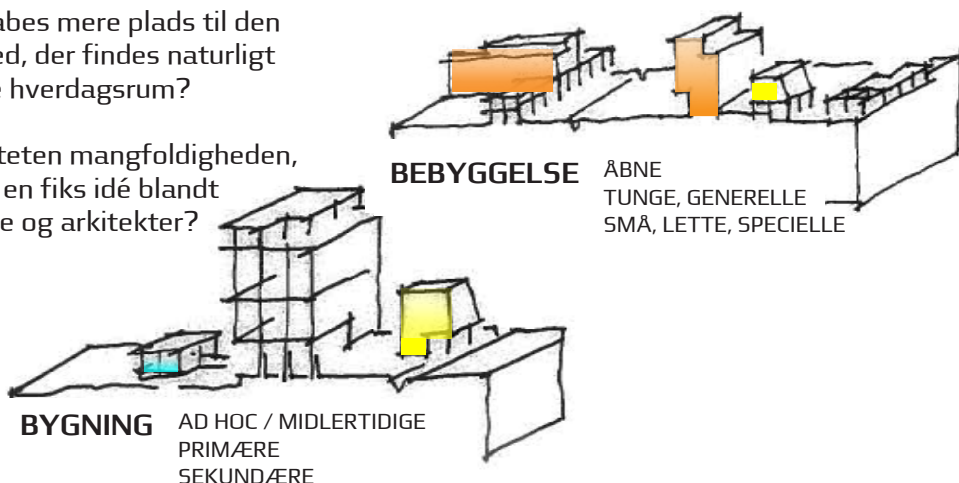
MANGFOLDIGHED

Er vi sikre på, at det er det 'ensartede', der er problemet?
Eller ligger problemet i rumlige forhold, i skalaforhold
eller i bebyggelsernes stoflige kvaliteter?
Er mangfoldigheden ikke større i almene bebyggelser,
hvor beboere med forskellig etnisk baggrund bor dør om dør?

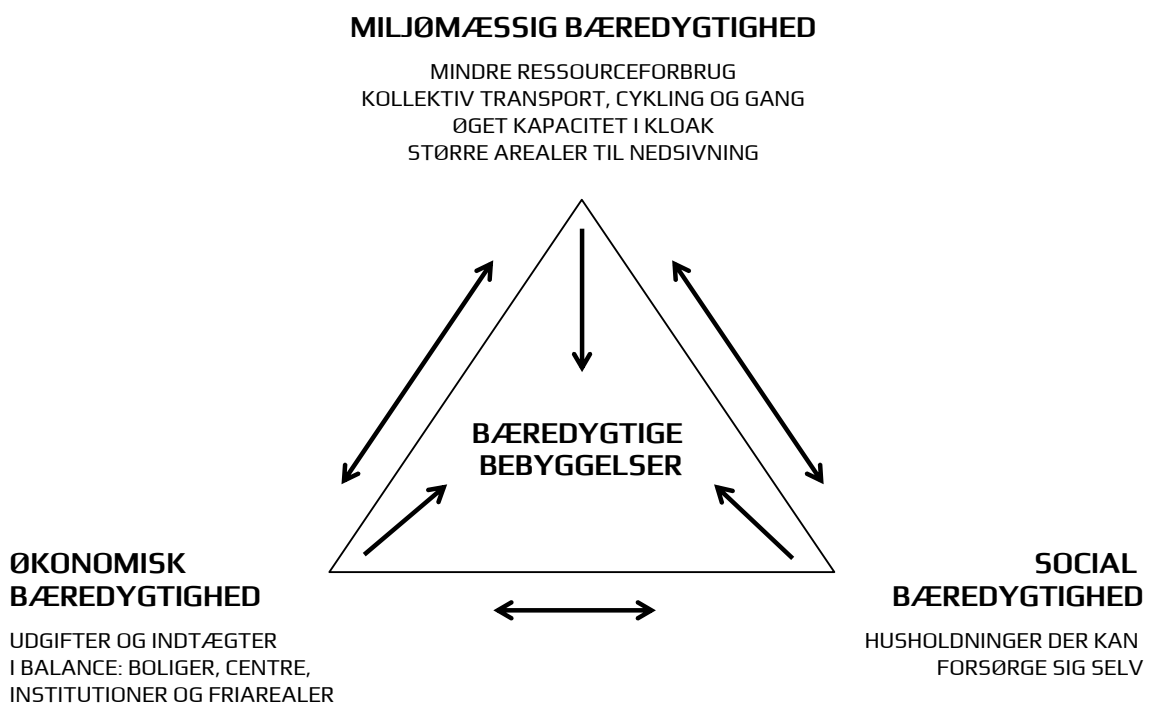
Kan der skabes mere plads til den
forskellighed, der findes naturligt
i det levede hverdagsrum?

Vil vi i realiteten mangfoldigheden,
eller er den en fiks idé blandt
planlæggere og arkitekter?

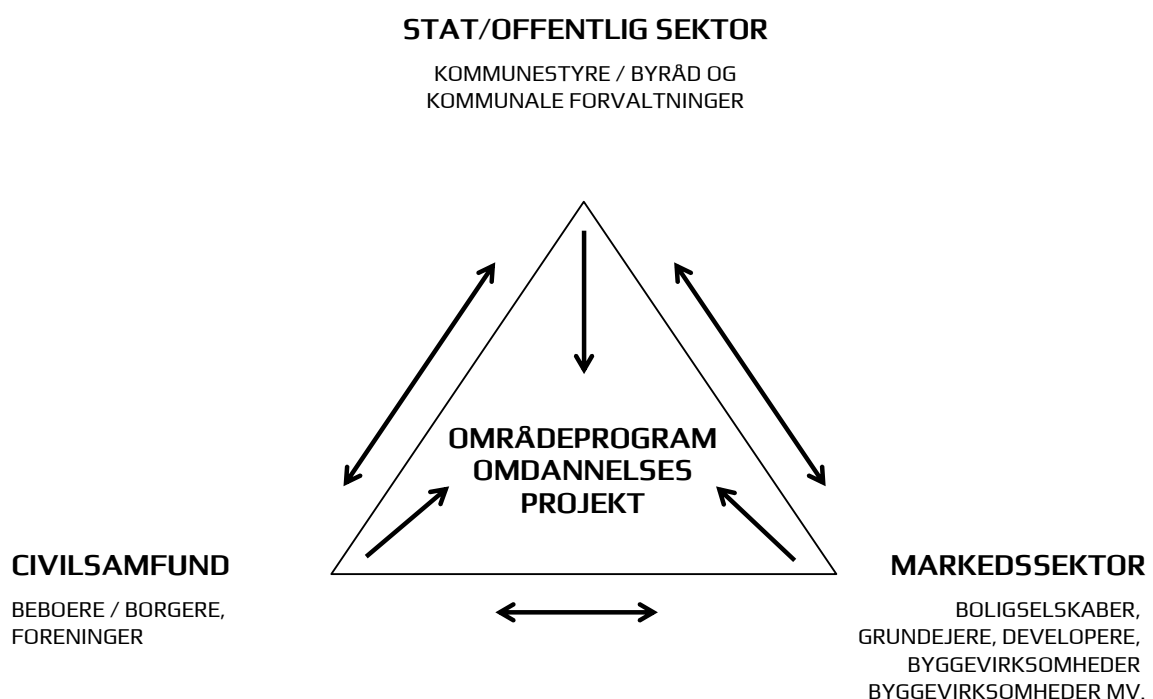

PROCES

Bæredygtighed drejer sig om miljømæssige, økonomiske og sociale forhold. Miljømæssig bæredygtighed betyder mindre ressourceforbrug til energi, vægt på kollektiv transport, cykling og gang. Økonomisk bæredygtighed betyder balance mellem indtægter og udgifter i drift og vedligehold. Økonomien omfatter boligerne, men også centre, institutioner og fritidsfaciliteter – og de store friarealer, veje og stier. Social bæredygtighed vedrører husholdningernes evne til at forsørge sig selv. Der sættes ind, fordi de kommunale udgifter er vokset over det kommunale gennemsnit, fulgt af kriminalitet, utryghed og social eksklusion. Det kan hænge sammen med en manglende etnisk, social og økonomisk integration. Bæredygtig omdannelse er derfor langsigtet og har flere samtidige mål: At bebyggelserne gøres mere mangfoldige dvs. tiltrækkende for nye, selvforsørgende beboere, at bebyggelserne fortættes og integreres med den omgivende by, og endelig at bolig- og energistandarden forbedres. Finansiering og processer er grundlæggende forskellige i de svenske og danske cases, de svenske er kommunalt og privat ejet og finansierer med salg af byggeret og nye boliger, de danske er almene non-profit boligselskaber, der kan finansiere med midler fra Landsbyggefonden.

Kommunen er den primære drivkraft i at sikre bebyggelsernes og bydelenes langsigtede bæredygtighed og et godt samarbejde mellem flere aktører: lokale myndigheder både politikere, forvaltninger og institutioner, markedsbaserede aktører som grundejere, developere og rådgivere samt beboere, borgere og foreninger i civilsamfundet. Der kan være enighed om udfordringer og mål, men ikke altid om rækkefølge og midler. Dilemmaet er, at der ikke altid er sammenfald mellem løsninger, der virker godt lokalt og løsninger, der svarer på byens eller kommunens strategiske udfordringer. Begge perspektiver skal anerkendes og tilgodeses samtidigt. Et andet dilemma findes mellem det korte sigt og det lange sigt. Kommunen og boligselskabet har fokus på det lange sigt fx med tilpasning til nye standarder og stigende energipriser. Det kan ikke undgå at medføre huslejestigninger, som rammer de nuværende beboere, mens fordelene måske først viser sig for beboere, der ikke er flyttet ind endnu. Det er vanskeligt at finde dokumentation for, at mere omfattende fysiske tiltag kan løse sociale problemer for de eksisterende beboere, de hænger ofte sammen med forandring af beboersammensætningen. Derfor skal der lyttes til beboerne, og kortsigtede her-og-nu behov imødekommes med "bløde" indsatser.

5. PARTNERE

Projektets partnere er forskere fra Lunds universitet, Kunstakademiets Arkitektskole, København og Statens Byggeforskningsinstitut, Aalborg Universitet samt repræsentanter for de fire medvirkende kommuner - Helsingborg, Lund, Malmö og Albertslund. I forskergruppen er både seniorforskere og phd studerende. Bland kommunernes repræsentanter er arkitekter og planlæggere, men også to trafikplanlæggere og en økolog.

FORSKERGRUPPEN

Elisabeth Dalholm Hornyánszky, universitetslektor, Inst för designvetenskaper, Lunds tekniska högskola. Projektleder

Olof Kolte, adjungeret lektor, Institut för designvetenskaper, Lunds tekniska högskola

Annika Kruuse, økolog, Miljöförvaltningen, Malmö kommun.

András Várhelyi, professor, Institutionen för teknik och samhälle, Lunds tekniska högskola

David Lindelöw, phd studerende, Institutionen för teknik och samhälle, Lunds tekniska högskola

Peder Duelund Mortensen, lektor, Det Kongelige Danske Kunstakademis Skoler for Arkitektur, Design og Restaurering, Arkitektskolen, København. Projektleder

Claus Bech Danielsen, professor, seniorforsker, Statens Byggeforskningsinstitut, Aalborg Universitet

Jacob Norvig Larsen, seniorforsker, Statens Byggeforskningsinstitut, Aalborg Universitet

Heidi Svenningsen Kajita, phd studerende, Kunstakademiets Arkitektskole

REPRÆSENTANTER FOR KOMMUNERNE

Katarina Carlsson, planarkitekt, Stadsbyggnadsförvaltningen, Helsingborgs stad

Carl Welin, planarkitekt, Stadsbyggnadsförvaltningen, Helsingborgs stad

Mats Ågren, prakt planarkitekt, Stadsbyggnadsförvaltningen, Helsingborgs stad

Daniel Wasden, planarkitekt, Stadsbyggnadskontoret, Lunds kommun

Christer Källqvist, ledende planarkitekt Stadsbyggnadskontoret, Lunds kommun

Stellan Westerberg, planarkitekt, Stadsbyggnadskontoret, Malmö stad

Sadiye Altundal, områdesutvecklare, Malmö stad

Peter Håkansson, trafikplanerare, Malmö stad

Andreas Nordin, trafikplanerare, Malmö stad

Bjørn Emil Haertel Jensen, byplanlægger, Albertslund Kommune

6. KONTAKT

Hvis du vil have mere information om Sound Settlements og hjemmesiden kan du kontakte

Peder Duelund Mortensen: **peder.duelund@kadm.dk**

Elisabeth Dalholm Hornyánszky: **elisabeth.dalholm@design.lth.se**